

SOD.
V.

BR07:
5.

Narodna PROSVJETA

Mjesečnik za školstvo, prosvjetu i književnost

STL. 1919.

Olasnik i izdavatelj: „Hrv. učiteljsko društvo ‚Narodna Prosvjeta‘ za Istru u Pazinu“.

Rukopisi se šalju Uredništvu u Pazin, a pretplate Franju Barbaliću, učitelju u Bermu kod Pazina. Godišnja cijena 5 K.

Poziv

na glavnu skupštinu »Hrv. učiteljskoga društva ‚Narodna Prosvjeta‘ za Istru u Pazinu«, koja će se održavati u Trstu u srijedu dne 20. srpnja t. g. na 2 sata poslije podne u maloj dvorani »Slavjanske čitaonice« u »Narodnom domu« sa slijedećim rasporedom:

1. Otvorenje skupštine.
2. Čitanje i ovjerovljenje zapisnika zadnje glavne skupštine.
3. Izvješće odbora:
 - a) tajnika,
 - c) blagajnika i revizora,
 - b) urednika društvenog glasila.
4. Izbor upravnog odbora i revizora.
5. Čitanke za hrv. pučke škole u Istri.
6. Možebitni prijedlozi, koji se imaju pismeno prijaviti odboru bar 8 dana pred skupštinom. O neprijavljenim prijedlozima raspravljat će se samo uslijed zaključka glavne skupštine.

Učesnici glavne skupštine moći će slijedećeg dana u Kopar, da pregledaju izložbu.

Odbor »Hrvat. učitelj. društva ‚Nar. Pr.‘ za Istru u Pazinu«.

Na znanje.

»Hrvatstvo« od dne 2. IV. 1910. broj 75 doneslo je vijest, da je uredništvo našeg glasila »N. P.« potpisalo poziv na ustanovljenje »H. P. S.«. Radi toga, neki su članovi našega društva izrazili negodovanje, zaključujući iz toga, da je naše društvo i novina, kojima nije svrha tjerati politiku, prešlo u tabor jedne političke struje.

Pošto gorispomenuta vijest nije odgovarala istini, jer nit predsjednik društva kao takav, nit odbor, nit uredništvo, a niti glavna skupština (jer je nije bilo) nisu nikada potpisali bilo kakvog poziva, pravila ili pristupnice u gorispomenuti savez, poslao je društveni predsjednik ispravak u ovom smislu, kojeg je »Hrvatstvo« u broju 18. IV. broj 87 i doneslo.

Ovom zgodom izjavljuje potpisani odbor, da učitelj. društvo »N. P.« u smislu svojih pravila ne pača se u politiku i žali što ga i možda nepozvani faktori hoće da umješaju u politiku, te time samo hoće da škode našoj zvaničnoj organizaciji. Umoljavaju se članovi, da stvarna pitanja zasjećajuća u našu društvenu organizaciju iznašaju u društvenom glasilu.

Odbor »Hrvat. učitelj. društva ‚Nar. Pr.‘ za Istru u Pazinu«.

Legio fulminans.

Na zapadu se nebo gle rumeni
i zemlji cjelov utiskava vrući;
— još drhtaj samo i šuljkanje sjena —
sunčane ginu zrake titrajući
u dalju silnu preko oceana,
a u noć mrku vještica, vampira,
što djecu plaše urlikom vjetrova —
u beskonačnost poniruć svemira...

Pomaljaju se šišmiši i sove
te mrakom kruže — ljubitelji tmina —
i istu pl'jena, žrtve čekajući
ko suhe kosti ogladnjela psina.
A ćuk na dubu sa zanosom ćuka
i noćnoj svojti razjašnjenja daje
pa misli jadan, da će ova za njegov
baš ponajbolje izbrat zalogaje — —

A mjesec stari lukavo se smješi
i motri družbu kako revno ruje,
pa svjetlost trne da je tim zakrili
i mudro šuti — ne vidi nit' čuje — —
A čeljad željnim počinkom se kr'jepi
i u snu s divom junački se bije — —
a spretnih zamki noćnijeh kovara
baš ko da ničeg bojati se nije! . . .

Ah, grani sunce, željkovano davno!
Odasvud tama — gdje su jošte pjetli? —
Ded grani skoro, rastjeraj je mahom
da luč nam tvoja neprestano svjetli!
A mi oj braćo, sokolovi sivi
ej na noge se prije sv'jetla danja,
gle jošte sovâ, ćukâ, strvinarâ . . .
Ta prenilo se, manimo se sanja!

J. Cecinović.

Antropogeografija Istre.

Prof. NIKOLA ŽIC.

V. Materijalna kultura.

Gospodarska privreda (ratarstvo, stočarstvo i šumarstvo) hrani veliku većinu Istrana (66·9⁰/₀). Daleko manje ih živi od ostalih privrednih grana (od obrta, trgovine i prometa), naime 22·4⁰/₀. No i ovaj broj je prevelik, jer su uzeti u račun također ribari, rudari i nadničari uopće. (Ostalo — 10·7⁰/₀ — su činovnici i ljudi neodređenog zanimanja). O tom kasnije, a u ovom broju »N. Pr.« o gospodarstvu općenito i o ratarstvu napose.

1. Gospodarska privreda.

Premda je u Istri jedva koja porezna općina¹⁾ bez posve neplodnoga zemljišta (za koje naime vlasnik državi ne plaća zemljarine), ipak ga ima ukupno u cijeloj pokrajini²⁾ veoma malo³⁾, od svih 495·580 *ha* po prilici ni potpuna 3⁰/₀, a bit će ga još manje, kad se šumom zazelene sadašnje kraske goleti, urede močvare u riječnim dolinama i možda isuši Čepičko jezero. Kako slijedi iz katastarskih mapa i statističkih pregleda središnjega povjerenstva za uređenje zemljarine, nema u monarhiji osim Dalmacije nijedna zemlja tako malen postotak neproduktivnoga i porezu nepodvrgnutoga tla. U Istri su naime od zemljarine proste samo neke močvare uz Mirnu i Rašu, a u novije vrijeme, zaslugom istarske komisije za pošumljenje, također par najbjeđnijih kraskih ploha, ukupno po Pucichu (1900.) 3·26, Benussi-u 3·3, Krebsu 2·5, a po mojem računu 3·57⁰/₀. Dakako da država uza sve to ima relativno i apsolutno od istarske zemljarine manji prihod nego od bilo koje druge zemlje.⁴⁾ Pa da i jest cijela zemlja produktivna, ta je produktivnost i prema vrsti tla i prema načinu obrađivanja veoma neznatna, a budući da se zemljarina odmjeruje prema procijenjenoj privredi, nije i ne može biti osobit prihod, ni financijski za državu ni gospodarski za žiteljstvo. Ponajprije malo je dobre ratarske zemlje, mnogo (većinom niske) kršljave šume, a još najveću plohu zapremaju nevoljni pašnjaci, baš kao i drugdje u kraskim zemljama. Dok na pr. u sudetskim veoma plodna i intenzivno obrađena ratarska zemlja pokriva više od polovine cijele površine, a na drugo mjesto dolazi šuma sa dobrom četvrtinom cijele površine i tek na treće stočarska površina sočnih livada, dok nadalje u alpskim zemljama drži prvo mjesto gusta šuma visoke crnogorice, a onda slijedi stočarsko tlo planinskih pašnjaka i konačno nevelika ratarska površina, pre-

¹⁾ »Općinski rječnik. VII. Austrijsko-ilirsko Primorje.« Izdala c. kr. središnja statistička komisija, Beč 1906.

²⁾ Fr. Vidulich: »Materiali per la statistica dell'Istria: la regolazione dell'imposta fondiaria...« i t. d., Poreč 1886.

³⁾ 1870: 33,024, 1885: 28,448, 1900: 17,818 *ha* neproduktivne plohe.

⁴⁾ Poblize Vidulich op, cit., ali oprezno, jer prema Slavenima nije pravedan.

vlađuje svuda u kraskim zemljama stočarska površina, a i šumske ima više od ratarske. Evo o tom pregled za Istru u ‰:

	ratarska	stočarska	šumska površina
bijela ¹⁾ Istra	8·5	52·5	37·5
siva »	27·5	37·0	29·5
crvena »	34·0	28·0	34·5
otočna »	18·0	51·6	30·2
cijela »	24·0	39·3	33·2

Najgore je dakle na Ćićariji i Kvarnerskim otocima, a ponešto bolje u srednjoj Istri, dok su po zapadnoj od Vodnjana do Buja (zemlja crvenica!) i pogotovo po sjevernoj obali od Pirana do Milja (fliš!) gospodarske prilike mnogo povoljnije, jer je najmanje trećina zemljišta dobro, mjestimice uzorno, obrađena. Ipak među kraskim zemljama nije u Istri najgore, pače s klimatskih razloga neke zaostaju za njom. Tako ima uslijed gojenja vinove loze i masline više ratarske zemlje nego Kranjska (16·7‰), Gorica (18·5) i Dalmacija (20·0). Baš tako ima i veću površinu šume od primorskih zemalja (Gorice, Dalmacije i Hercegovine), ali daleko manju od zagorskih (Kranjske, Hrvatske i Bosne). No zato skoro i nema livada kao ni Dalmacija (0·8‰), što je uostalom općenita značajka kraskih predjela: mjesto livada za košnju javljaju se pašnjaci za pašu, zbog čega je stočarstvo slabo produktivno i mora ostati primitivno. Još više pašnjaka od Istre ima jedino Dalmacija (46‰). Najveću površinu zapremaju na ravnjaku Ćićarije, ali baš tamo su i od najmanje koristi. Svakako je vrijedno istaknuti, da je općenito u višim predjelima ipak dosta malo tla, koje nije ni za kakvu porabu, a nalazi se većinom dolje u vlažnim i nezdravim dolinama, gdje bismo pravom očekivali, da ćemo naći najbolju kulturu ili barem bujne livade. Ipak, bez obzira na ovu iznimku (malarija), nijesu za gospodarsku privredu od tolike važnosti klimatske kao geologijske prilike, jer evo vidimo, da je ona od vrsti tla mnogo zavisnija. I ovdje vrijedi Lorenzova misao, da je Istra naime zemlja opreka i iznenađenja, tako da se tik uz bogati kraj nalazi prostrani pusti predjel, koji jedva prehranjuje 20—30 ljudi na 1 km². Gospodarska slika je još nepovoljnija, kad uzmemo u obzir način obrađivanja odnosno gospodarenje uopće. Ovomu dakako ne smijemo uzroke tražiti u prirodi nego u čovjeku samom, a ti su socijalne naravi, kao nepismenost, kolonat, drobljenje posjeda itd. Možda će biti zgodnije, da ovo pitanje pretresem kasnije u drugoj svezi, a da ovdje samo glede privrede iznesem neke brojke, koje govore jasnije nego cijele knjige: premda na stočarsku i šumsku površinu otpadaju gotovo $\frac{3}{4}$ cijele Istre, iznosi privreda samo $\frac{1}{3}$ od cjelokupne gospodarske, a $\frac{2}{3}$ privrede daje ratarska zemlja, premda zaprema jedva četvrtinu cijele pokrajine!

¹⁾ V. o tom »N. Pr.« 1909. IV. str. 30.

a) Ratarstvo. Najveća je opreka među visokim istokom i niskim zapadom, ali je također znatna razlika među flišnim sjeverom¹⁾ i kraskim jugom. Od otoka je najgore na Cresu. Oranice zapremaju u svim dijelovima Istre polovinu ratarske površine (v. sprijeda), vinogradi nešto manje, a ostalo vrtovi, kako se vidi iz slijedećega pregleda:

	oranice	vinogradi	vrtovi	ukupno ratarske zemlje
bijela Istra	5·0	2·5	1·0	8·5
siva »	12·0	11·0	4·5	27·5
crvena »	16·0	14·0	4·0	34·0
otočna »	7·6	5·6	4·3	18·0
cijela »	11·3	9·4	3·3	24·0

Onaj trokut porezne općine Klane, što se je zabio među Hrvatsku i Kranjsku, i središnji dio Ćićarije od Herpelja na jug po Učki sve do Plomina skoro i nema ratarske zemlje. Iznimku čine malena područja pojedinih sela (Golac, Dane, Vodice, Mune, Žejane, Velika i Mala Učka), gdje se poput oaza usred goleti javlja nešto kulture većinom samo u docima i većim uvalama. Danas su za ratarstvo posve nezgodne također riječne doline: Boljunščica oko jezera i dalje Raša sve do ušća zajedno sa Krapanskom dolinom, mjestimice i Draga, onda Mirna skoro na cijelom svom toku i konačno Draginja i Rižan oko ušća. Bolje je nešto uza željezničku prugu oko Klane i Šapljana pa dalje uz cestu preko Podgrada i Materije prema Trstu, dakle na sjevernom rubu Ćićarije prema Brkinu (koji je dakako plodniji, jer je pješćeničkoga sastava), kaošto i na južnom njezinu rubu prema srednjoj Istri (Prešnica, Podgorje, Zazid, Rakitović, osobito Lanišće sa svojim krasnim poljem), ali je velika nevolja, što vrućina i vjetar naglo isuše humus, koji dakako ne ide u veliku dubinu, tako da ga onda bura lako odnaša. Proti tomu se ratar uzalud bori, jer uza sve to što on svoju »njivu« lijepo obrađuje, kamenjem ograđuje i brižljivo čuva, odnese mu ljuta bura preko zime toliko humusa, da svuda po njivi u proljeće proviruju i vrve kamenčići, pa mu ne preostaje drugo, nego da ih »trijebe« ili — ako ima odakle — sam nanese novi humus, a u svakom slučaju da nagnoji. Kao u spomenutim krajevima jednako je malo ratarske zemlje još u Labinštini uz primorje prema Cresu od Plomina do Crne punte i onda oko Lupoglava i Draguča. Ratarske su čestice veoma male, zato je motika glavno i skoro jedino oruđe; plug i brana nađe se doduše svuda, ali su sporedne važnosti. Tà za izoranje teške zemlje (na pr. u Lanišću) treba upregnuti pod plug redovito 2—3 para volova. — Ćićarija sa Brkinom spada sva u ratarsko područje srednje-evropske vrsti kulture, u čemu je velika

¹⁾ C. Hugues: »L' economia agraria dell' Istria settentrionale«, Poreč 1889. O ratarstvu cijele zemlje nema oveće radnje, pače ni o vinogradarstvu (premda na Istru spada cijela petina od ukupne vinogradarske površine u Austriji)! C. de Franceschi: »Descrizione del Margraviato d'Istria in riguardo alle sue condizioni naturali ed agricole e relative industrie«, Poreč 1870.

opreka prema cijeloj ostaloj Istri, koja je i u ovom pogledu mediteranska. Maslini dakle nema traga, jer se, ona javlja samo u primorju i do 350 *m* visine. Gdjeđje ima koja vinova loza, ali i ona uspijeva samo do 500 *m* nad morem, pače radi bure često ni u nižim predjelima. Grozd doduše sazrije, ali samo bijele vrsti. Na južnom pristranku Brkina, koji je u prisuju i zavjetrini, raste nešto loza i u visini od 600 *m*, a podivljalih dakako i više. Veći vinogradi su prema tome veoma rijetki (Prešnica). Voća ima malo, šljiva, jabuka i oraha, južnoga voća nimalo. Najznatniji je krumpir i kukuruz, a od žitarica raž i ječam. O intenzivnoj kulturi sredozemskog područja, gdje na istoj plohi uspijevaju tri vrsti ploda, ne može biti govora. Drugačije je dakako s one strane Učke u cijelom blagom primorju, a naročito je radi Opatije ratarstvo napredovalo u voloskoj općini. Tamo je preko trećine, pače i polovina obrađenoga tla sa svim vrstima kulture, naročito su gusti vinogradi i vrtovi te mnogobrojne lovorike i kesteni oko Kastva, Lovrana i Veprinca do 550 *m* visine; ratarstvo je i prema vrsti tla i prema vrsti kulture mediteransko kao i na protivnoj istarskoj obali.

U sivoj Istri je ratarske zemlje bez dvojbe više nego u bijeloj, ali bi je moglo biti još i više. Mnogo je naime ploha, koje bi trebalo upotrebiti za ratarsku privredu, dok je u bijeloj Istri postignuto sve, što je bilo moguće. Budući da su skoro sve riječne doline močvarne, a gornji dijelovi brežuljaka ili zašumljeni ili posve goli i zato podvrgnuti jakoj denudaciji, javlja se ratarstvu pogodno tlo većinom samo na položitim pristrancima, a najbolje je na podnožju bregova i po zaobljenijim isponima neznatne visine, na pr. oko Milja, Dekanâ, Marezigâ, Pomnjana i Krkavca. Tamo je na nekim mjestima polovina površine obrađena a zato i gustoća žiteljstva daleko iznad prosječne u Istri. Na strmijim pristrancima, što se naročito lijepo opaža oko Izole, ratari grade terase, tako da pristranak naliči ogromnim stepenicama, koje se u ljetnom polugodištu od različite vegetacije prijazno zelene, a u zimskom sve biljke (osim masline) izgube lišće te cijeli pristranak poprimi neprijatnu sivu boju pješčenika. C. Hugues pravom ističe, da se ratarstvo nigdje u Istri nije pridiglo tako naglo kao uz obalu od Milja do Pirana, da su tamo ratari lijepo znali dovesti u sklad svoje interese sa promijenjenim ekonomskim i tržišnim prilikama, pa kasnije opisuje, s kojih uzroka i uz koje poteškoće je postignut taj utješljiv napredak, i onda tvrdi, da se ne može pravo ni usporediti nijedan dio Istre sa ovim krajem, jer je prema općim prilikama s agrarnoga stanovištva »*elevatissimo e quasi insuperabile*«. I ako je možda taj sud nešto pretjeran, opazit će i onaj čovjek, koji u gospodarskim pitanjima nije nikakav stručnjak kao ni ja, da je unutrašnja Istra daleko slabije obrađena od Koparštine. Na velikim površinama je pače zemlja tako zapuštena, da će se ratarstvo moći spasiti odnosno pridići jedino znatnim žrtvama pokrajine i dr-

žave. Izobilna voda na površini ovomu kraju donosi više štete nego koristi, jer bezbroj potočića i vodenih brazda dere, ispire i ogoljuje zemlju te mjestimice baš nema vegetaciji ni traga. Nešto je bolje u buzetskoj uvali u porječju gornje Mirne, ali i tuda a pogotovo po ostaloj unutrašnjoj Istri ne mogu ratari poboljšati svojih prilika, dok im inžiniri regulacijom potoka i šumari pošumljenjem goleti ne obuzdaju vode tekućice. Taj trud i trošak će ovdje biti dakako mnogo veći nego u Koparštini. »Il malgoverno delle acque e la natura friabilissima delle argille e delle marne scagliose che affiorano sulle pendici dell' alto bacino del Quieto spiegano l' esistenza di quelle estesissime regioni denudate di suolo vegetale, che per la loro monotona tinta grigio azzurognola contrastano col melancolico aspetto di sterilità completa, col verde dell' ulivo, dei prati e della vigna«.!) — Cijela je siva Istra već u području mediteranskoga ratarstva. Putujući iz Čićarije prema moru možemo reći, da smo iz srednje-evropskoga područja prešli u ovo, kad ugledamo maslinu. Ona naime po svojoj udaljenosti od mora prema kopnu i po visini nad morem označuje više manje i granicu među tim područjima. Kako maslini silno smeta zimska studen, malo je gdje ima iznad 250 m, a iznimku čine oni viši krajevi, koji su k suncu okrenuti i od bure zaklonjeni a makar i podalje od mora. Maslina uspijeva jednako dobro i na pješčeniku i na vapnencu. Tako pravi gotovo male šumice na prisojnim (južnim) pristrancima poluotokâ kod Milja i Pirana te (sjevernim) bočinama doline Rižana, Dragonje i Mirne (kod Grožnjana) pa južnije od Lima oko Rovinja, Bala i Vodnjana a uz kvarnersko primorje po bijednom kraskom tlu oko Rapca i na otocima naročito oko gradova Krka i Cresa. Nad Opatijom je ima i u visini od 300 m, a kod Vranje do 280 m nad morem, u buzetskoj korutini samo 200 m, kod Sv. Donata čak 355 m, kod Draguča 360 m, pod Pićnom diže se do 340 m visine, dok je uz Rašu skoro i nema, a uz Pazinski Potok nimalo. I ako joj dakle granica visine nije svuda jednaka, jasno se opaža, da je silno ovisna od blagoga utjecaja mora, kaošto također mendula i breskva, kajsija i šipak (*Punica granatum*) — sve zastupnici mediteranske kulture. Maslina zaprema u Istri površinu od 14 tisuća ha²), ali kako je u svakom pogledu silno osjetljiva i podložna prerasnim nevoljama (kukcima), godišnji je prihod veoma nestalan³) i za izvoz uopće neznatan, premda ulje (na pr. iz Rovinja, Pirana, Cresa) nije gore od dalmatinskoga ili talijanskoga. Da je bolja njega stabala i savršenija sprema za pravljenje ulja, jamačno bi privreda, kao nekada, bila veća i konkurencija moguća, ali kad su uništavane šume, nijesu svuda ni masline

1) Hugues op. cit. str. 18.

2) Benussi: 8300, Hugues 11000 a Povše 14627.

3) Krebs: 1876. 15,544 g, 1896. 19,300 g, 1900. 14,800 g, 1907. samo 5,350 g ulja, u Dalmaciji godišnje po prilici 120,000 g.

bile pošteđene kao ni voćnjaci, koji su nešto znatniji po Koparštini (radi Trsta), u dolini Mirne, u Pazinštini (trešnja), oko Lovrana (kesten) i na Krku (smokva).

Najbolje ratarsko tlo ima cijela crvena Istra, a tamo i jest najviše obrađenoga zemljišta. Prvo mjesto zauzimaju Buje, Žbandaj, Vrsar, Rovinj (cijela općina) i Kanfanar, a za njima samo malo zaostaju ratari oko Umaga, Brtonigle i Novigrada, na mnogim mjestima po Poreštini, s obje strane Drage od Pazina do Sv. Lovreča Pazenatičkoga, u južnoj Istri Vodnjanci, Marčanci i Medulinci, a nadasve se ističe veleposjednička marljivost i ustrajnost na Brionima. Kao što ovdje može se po cijeloj donjoj Istri s ne baš velikom mukom mnoge pašnjake pretvoriti u ratarsko tlo, naročito u vinograde, jer je crvenice dosta i podneblje blago. Da je samo kiša povoljnije razdijeljena na pojedina godišnja doba! Ekvinokcijske obilate kiše obično ne donasaju toliko koristi, koliko redovito škodi ljetna suša. U proljeće kiši, kad jedva zasijane oranice još ne traže velike vlage, a onda se često već svršetkom svibnja pojavi takova suša, da je njiva spržena ne samo na površini, nego je cijeli gornji sloj do 30 *cm* dubine posve suh. Sav uspjeh ovisi o slučajnoj lokalnoj kiši, ali se ni ta svakoga ljeta ne javlja redovito, tako da suša i vrućina znade potrajati cijela 3—4 mjeseca, a tek kad je već i žetva i berba prošla, dođe obilata listopadska kiša, koju su i ljudi i životinje željno iščekivali. Pa ipak je ovaj dio Istre u ratarstvu najznatniji, jer je ovdje ne samo najviše obrađene površine, koja daje lijepu privredu, nego također uspijevaju na jednoj te istoj čestici najrazličitiji plodovi i prirodi, pa je često puta teško odrediti, koja je kultura na nekom zemljištu glavna. Ratar naime ne drži obično posebne zemljišne čestice za žitarice, povrće, vinovu lozu, voće i maslinu, već goji sve zajedno, jer i sva njegova zemlja prija više manje svuda jednako svim tim kulturnim biljkama. Jedino loza i maslina ljube kamenitije tlo, ali takova ne fali. Tako je od 56,116 *ha*, što po statistici zapremaju oranice, dobra šestina također zasađena vinovom lozom a par tisuća *ha* i maslinom, baš tako je i u vinogradima (46,336 *ha*) skoro polovina površine određena za sijanje žitarica a po »vrtovima«, kojih po statistici ima 16,416 *ha*, malo ćemo naći samoga voća i povrća (18⁰/₀) a mnogo više (67⁰/₀) maslina pa nešto dudu (radi svile) po zapadnoj Istri i kestena po istočnoj. Ovo je doduše izračunano za cijelu Istru, ali je već prije rečeno, da je ova šarolikost kulturnih biljki na jednoj čestici značajka sredozemskih predjela. Dakle se ona u prvom redu javlja u primorju, a dakako i na otočju.

Njegova je ratarska površina malena i prema crvenoj Istri manje plodna. Na Cresu oranica skoro ni nema, na svakoga žitelja ne dolazi ni desetina jednoga hektara! Osobito je nevoljno na južnom dijelu otoka, dok u sjevernoj polovini, naročito oko grada ima prilično maslinika i vinograda, koji i na Lošinju (također sjeverni dio, Susak) daju žiteljstvu skoro svu ratarsku pri-

vredu. Krk je plodniji pa je i žiteljstvo u većem postotku ratarsko nego na predašnjim otocima. Najbolja je zemlja (pješčenička) oko Baške i Vrbnika, ovdje za žitarice a ondje za vinovu lozu i rajčice. Isušanjem Jezera dobit će Omišalj novo privredno tlo, dok je u općini Krk i Punat malo dobre ali zato dobro obrađene ratarske zemlje. Na otocima goje ratari iste kulturne biljke kao i u crvenoj Istri, samo je pred dvadesetak godina iz Dalmacije uveden buhač ili hrizantem (*Pyrethrum cinerariaefolium*), koji po kraskim brdinama Crne Gore i Albanije raste samoniklo. Goji se radi cvijeta, koji je isprva išao u trgovinu uz izvanredno lijepu cijenu, tako da se ta jednostavna kultura vrlo raširila i udomila. Sada mu je doduše vrijednost već znatno spala, ali se ratar ipak može pohvaliti, da mu uz malen trud daje veću dobit od bilo koje druge kulture. Duhana, koji se dozvolom vlade sadi po cijeloj skoro Dalmaciji, na otocima ni u Istri nema.

U ovim dvjema pokrajinama glavni je proizvod vino. Od svih zemalja u Austriji ima Dalmacija najviše vinograda, a od svih vinograda u Austriji petina ih je u Istri. Oni pokrivaju cijelu desetinu ukupne istarske površine: god. 1900. 46,336 *ha*, a sada već sigurno i više. Način obrađivanja je veoma nejednolik: negdje loza leži na zemlji bez ikakve potpore (otoci, naročito Susak); drugdje (oko Buja, Pazina, Labina, Kanfanara i Vodnjana) se po latinskom načinu kao u padskoj nizini penje po suhom kolcu ili španjolskoj trstici (*arundo donax*), ovdje je prislonjena u skupinama na koji stup kao vojničke puške u piramidu (Poreč, Vrsar, Sv. Lovreč Pazenatički, Višnjan), ondje »živi u braku sa klenom« (*acer campestre*), kako već Vergil pjeva (na jugu i u srednjoj Istri) itd., a u novije vrijeme nižu lozu većinom u redove na žici. Vino je seljaku u Istri glavni godišnji prihod, osobito u posljednje vrijeme, kad se je vinogradarska površina podvostručila, te je prema tomu i privreda znatno porasla.¹⁾ Ako je god. 1891. C. Hugues mogao ustvrditi, da vinova loza daje 26·8% od svega zemljišnoga dobitka, danas će vjerojatno taj postotak biti razmjerno mnogo veći. Ne će biti u Istri malo krajeva (na pr. u porečkom kotaru), gdje vino daje cijelu polovinu ukupnoga prihoda, premda istarski vinogradi po mnoštvu ploda nijesu na prvom mjestu.²⁾ Na vapnenačkom i aluvijalnom tlu rodi više crnoga vina, a na pješčeničkom bijeloga. Kako je vapnenačke površine (Ploča i otoci) u Istri mnogo više od pješčeničke (središnja Istra), a k tomu je ona za vinogradarstvo pogodnija i doista lozom više zasađena, proizvodi se u pokrajini više crnoga vina nego bijeloga (1904. 300,000 *hl*: 100,000 *hl*), a naskoro će ukupna produkcija iznositi godišnje pô milijuna stolitara. Ali i vinogradarstvu uvijek prijete razne nevolje, elementarne i lo-

¹⁾ 1840. 150,000 *hl*, kasnije samo 70,000 *hl*, 1876. 143,433 *hl*, 1893. bijaše berba izvanredno obilna, 1896. 274,754 *hl*, 1901. 417,550 *hl*, 1904. 433,288 *hl*.

²⁾ 1890.—1899. bijaše prosječni prihod od loze na 1 *ha* samo 8·8 *hl*, u Kranjskoj 9·4, u Gorici 11·6, u Trstu 14·9 a u Dalmaciji čak 15·2 *hl*.

kalne (tuča) odnosno trajnije i općenitije. U polovini XIX. vijeka pojavi se oïdium, tako da je proizvodnja vina naskoro i naglo spala na polovicu, ali kad se uporabom sumpora ta nova bolest (peronospora) uspješno počela zatirati, podvostručila se i proizvodnja. Druga je kriza došla kasnije sa filokserom (iz Franceske), koja je spriječila sigurniji razvoj ove znamenite gospodarske privrede. Ali za suzbijanje ovoga zla poslužiše se vinogradari boljim metodama i novim vrstima američanske loze, tako da se javljaju i nove vrste vina. Popravi li se također konobarstvo, promijenit će se ne samo količina nego i kakvoća vina. Ali baš u konobarstvu je još Istra veoma daleko od idealnoga stanja, te je ne samo stručnjacima nego i sladokuscima dobro poznata činjenica, da je u mnogom kraju izvrsno grožđe a loše vino. U kratko, istarsko vino bi u trgovini moglo sebi pribaviti mnogo bolji glas, nego ga sada ima, a to je veoma važno za proizvod, koji je jedini znatniji izvozni predmet cijele zemlje.

Na korist vinogradarstva smanjuje se u posljednjih dvadeset godina površina oranica za žitarice, zato se zrno i muka uvozi sve više. Ta g. 1901. dala je žetva u Istri 244,656 q: ako računamo, da 4 q prehranjuju jednoga čovjeka, onda može cijelo žiteljstvo živjeti od toga priroda samo 3 mjeseca! Najznatniji je kukuruz. Do pred jedno stoljeće bijaše u pokrajini nepoznat, a danas već zaprema površinu od 20,000 ha, daleko više nego njegov američki drug krumpir, koji se je ovamo prije doselio (oko 5000 ha). Ni pšenici nije određena onolika površina (13,000 ha), nju pače ratar sve manje sije, jer mu je omilila »turkinja«, koja doduše teže podnosi sušu, ali od pšenice (4.9 q na 1 ha) ipak bolje rodi (6.8 q na 1 ha). Zato se svuda u Istri sije više kukuruz, osobito po vlažnijem pješčeničkom tlu, a i na Ćićariji daje hranu za dobar dio godine, jedino na Ploči mu je pšenica ustupila samo onoliku površinu, koliku i sama još drži. Ona daje dobru žetvu u južnoj Istri i po Kastavštini, a na otocima, Ćićariji i Koparštini znatniji je od nje ne samo kukuruz već i krumpir.

Općenito se dakle može reći, da priroda pruža odviše malo, ali bez dvojbe i žiteljstvo u mnogim krajevima ne nastoji svim silama, da iz zemlje izbije sve ono, što bi mu mogla dati. Moja zadaća ne ide dalje od ove rečenice: gdje je žiteljstvo obrazovanije odnosno marljivije, kao oko Kopra, Buja, Labina, Kastva i na otoku Krku, tamo nema glada, ali naročito u krajevima novih doseljenika, na pr. na jugozapadu, u unutrašnjosti, na Ćićariji i po otoku Cresu, nijesu još oni, koji su na to pozvani, zasnovali ni sve socijalne uvjete, koji će žiteljstvo samo od sebe prenuti na gospodarski preporod.¹⁾

Nastavit će se.

¹⁾ »Agrární otázka. Český slovník bohovědný«. V Praze 1909. str. 168.

Noć na Dunavu.

Tišinom se n'jemom stere
Prve noći tamni sag;
Površinom vode struji
Vjetrić tihan, lahor blag.

Ovdje vrba svojom sjenom
Tajanstven mi stere hlad;
Ondje uz frulu rog pastira
U jedan se stapa sklad.

Tamo neko uz zvuk žićâ
U daljini tihanoj,
Uz usnulog drhtaj vala —
Himnu pjeva noći toj

Mislima mi nujna duša
Rajskih čara nuđa roj —
A s visina zrè me jàta
Veličanstven njegov broj.

Pod tim velom prve noći
S pjesmom stvaram duši raj —
A iz grudi, žarki šaljem —
Domu — srca uzdisaj!

Oj! Na zapad, gdje cjeliva
Našeg mora talas tih, —
Zemlju istu — srca žarka
Istim žarom bñju svih!

I, kad s morskog drhtne vala,
Našeg roda odjek svet,
Dunavski ga talas prima
I nastavlja njegov l'jet

Ja ga slušam, što li sbori,
Što li šapće njegov val? —
— Da l' mi priča o ljubavi,
O slobodi doma, da l'? — — —

Šumi talas — tiše, tiše —
— Sav dunavski sniva kraj —
A iz mojeg srca domu
Žarki hrli uzdisaj

Vinodolski.

† Miroslav Grosman,

umirovljeni nadučitelj dječâčke pučke škole u Kastvu, usnu blago u Gospodinu dne 14. svibnja o. g. u 65. godini dobe svoje, providen Svetotajstvima za umiruće. Pokopan bi na groblju sv. Lucije u Kastvu dne 16. svibnja.

Naše je društvo zastupao na sprovodu Aug. Rajčić nadučitelj i narodni zastupnik, koji je na lijes postavio u ime društva vijenac.

Rodio se u Sežani u Goričkoj. Već za mlada osjetio je u svom srcu želju za učiteljskim zvanjem, pa se je upisao u dvogodišnji pedagoški naukovni tečaj na c. kr. normalnoj glavnoj i nižoj realnoj školi u Trstu, koju je god. 1865. svršio vrlo dobrim uspjehom.

Prvo učiteljsko mjesto bilo mu u Dekanima kraj Kopra, odakle nakon dvije godine prijeđe u Ricmanje. U Ricmanju ostade četiri godine, a godine

1871. dođe na — tada — mješovitu pučku školu u Kastav. Kad se je ova podijelila u dječjačku i djevojačku, ostade on učiteljem na dječjačkoj pučkoj školi, a početkom godine 1905. — iza smrti nadučitelja Nikole Butkovića — bje imenovan definitivnim nadučiteljem na toj školi.

Pokojni Miroslav Grosman posvetio je sve svoje duševne i tjelesne sile uzgoju povjerene mu mladeži, te je uvijek — od rane mladosti do umirovljenja, koje je uslijedilo koncem godine 1908. — vršio svoje teške dužnosti zdušno, marljivo i točno.

Pokojni Miroslav bio je marljiv i radin kao mrav ne samo u školi nego i u svim narodnim društvima u Kastvu. Bio je višegodišnji tajnik i blagajnik »Hrvatske Čitaonice«, a uspješno i blagotvorno djelovanje »Bratovštine hrvatskih ljudi u Istri« usko je spojeno s blagopokojnikom, jer je bio dugi niz godina njezinim blagajnikom. Isto tako marljivo je i požrtvovno radio i u odborima drugih domaćih društava. — Bio je poznat kao izvrstan glazbenik, umjetnik na glasoviru i orguljama. Mnogo je godina odjekivala crkva sv. Jelene u Kastvu od vještačkog orguljanja umjetničkih njegovih ruku. Na c. kr. pripravnici za učiteljišta u Kastvu bio je dugogodišnjim učiteljem pjevanja i guslanja.

Učiteljevaio je 43 godine. Koliko li je dobra učinio kroz taj dugi niz godina na polju prosvjete, nemoguće je opisati. Uživao je zasluženi mir jedva koju godinu i pô, dok se nije iza odulje bolesti smirio u Gospodinu.

Pokojni Miroslav Grosman bio je dva puta oženjen s Kastavkama. Po prvoj supruzi pok. Josipi rođ. Stipković ostavlja kćerku gospođicu Emu i sina gospodina Ernesta, općinskog činovnika, a po drugoj također sada već pok. Eugeniji rođ. Jelušić kćerku gospođicu Mariju.

Kako je blagi pokojnik bio obljubljen u svim slojevima naroda, to najbolje dokazuje onaj impozantan sprovod, koji ga je ispratio do zadnjeg poćivališta.

Dobrom i blagom pokojniku Miroslavu Grosmanu bila laka draga mu kastavska gruda, među hrvatskim učiteljstvom Istre mila i nezaboravna uspomena, a njegovoj svojti naše iskreno saućešće!

Povijest školstva u austrijskom Primorju.

ANTUN vitez KLODIĆ-SABLADOSKI.

(Nastavak.)

Istra.

Spomenuli smo već, da je istarski sabor u svojem zasjedanju g. 1874. zaključio bio, da se doba naobrazivanja učiteljskih gojenaca proširi na četiri godine. Radi toga se je moralo promjeniti i nastavnu osnovu za c. kr. uči-

teljsku školu u Kopru i to na temelju statuta za učiteljske škole, koji je izdalo c. kr. ministarstvo naredbom od 26. svibnja 1874. br. 7114.

Školske godine 1874./75. opstojahu na spomenutom zavodu još uvijek samo tri prva godišnja tečaja sa vrlo malo đaka: $11 + 6 + 3 = 20$.

Školska godina 1874./75. činjaše prijelaznu periodu od trogodišnjega u četverogodišnje vrijeme naobrazivanja učiteljskih pitomaca, zato se god. 1875. nije ni obdržavao ispit zrelosti na zavodu.

Naredbom od 10. srpnja 1875. br. 7252 raspusti Ministarstvo c. kr. učiteljske škole u Gorici i u Trstu, pitomce ovih učiteljskih škola uputi na učiteljsku školu u Kopar, gdje su se organizovale tri sekcije: talijanska, slovenska i hrvatska. Pitomce tih sekcija poučavalo se u pojedinim predmetima skupno njemačkim jezikom.

Sa zavodom, kome bijaše po tom zadaća da odgaja pučke učitelje za sve tri narodnosti Primorja, ostade spojena i nadalje dvorazredna talijanska dječaćka vježbaonica, a doda mu se još i slov. jednorazredna dječaćka vježbaonica, dočim se hrvatske nije moglo otvoriti radi nedostatka hrvatske djece u Kopru.

Pripravnicama za učiteljske škole u Rovinju, Tržiću, Kobaridu i Kastvu ima se zahvaliti, da je školske godine 1875./6. zavod u Kopru brojio 60 talijanskih, 41 slovenskih i 3 hrvatska pitomca, u svemu dakle 104.

Tako se je eto našlo način, da se ukloni nedostatak učitelja i da se počme podizati pučko školstvo i u onim stranama Istre, gdje nastavaju Hrvati.

Obilatim štipendijama u iznosu od 100—200 forinti nastojalo se privući na sve tri sekcije zavoda veći broj učiteljskih pripravnika, da se sukcesivno odgoji sve više učitelja za škole triju narodnosti Primorja: Talijana, Slovenaca i Hrvata. Ujedno je trebalo dati prilike sposobnijim đacima nižih razreda njemačkih srednjih škola, da se osposobe za poučavanje na njemačkim pučkim školama, na c. kr. vježbaonicama kaošto i na pripravnicama za srednje škole i za učiteljske škole.

Osim praktičnih ciljeva, koje smo spomenuli, trebalo je da zavod ide i za višom etičkom zadaćom, da naime među pitomcima triju spomenutih narodnosti uzgoji skupnom nastavom i na temelju međusobnoga poštovanja smisao za kolegijalni skupni život i da u pitomaca oživi spoznaju, da pripadaju velikoj državi, koja ima pod svojom zaštitom mnoga plemena — ele bi onda kao učitelji u praktičnom životu živjeli i radili u tom smislu.

Nastavit će se.

Odnosaj između duše i tijela i moderna psihologija.

Motto: Das eigentliche Studium des Menschen ist doch der Mensch Goethe.

(Konac).

d) Paralelist ne može prijeći preko Rubikona atavizma. Uslijed atavizma prenose se na potomke i duševna svojstva. Proces oplodivanja je fizički proces. Prema tomu se tu pretpostavlja, da duša djeluje na tijelo. No to se protivi glavnoj dogmi paralelizma, po kojoj nema međusobnog djelovanja među dušom i tijelom.

Iz svega toga vidimo, da ima jakih i važnih prigovora proti psihofizičkom paralelizmu. To uviđaju i filozofi, koji stoje na posve drugom stanovištu, nego li mi. Evo kako se o psihofizičkom paralelizmu izražava prof. bečke univerze Wilhelm Jerusalem u svojoj knjizi »Einleitung in die Philosophie« (Vierte, verbesserte Aufl., 1909.) na str. 153.—155.! Ponajprije razjašnjuje, što je to psihofizički paralelizam. »Danach (po psihofizičkom paralelizmu naime) sind die physiologischen Vorgänge in den Nerven und besonders im Gehirn, welche in letzter Linie die psychischen Vorgänge bedingen, psychophysische Prozesse. Es findet nur ein Vorgang statt, aber er bietet der Betrachtung zwei Seiten. (Zato često prisposobljavaju paralelisti polje psihologije i fizijologije sa lukom kruga, jer je luk s jedne strane konkavan, a s druge konveksan.) Von aussen ist er physischer Natur und steht mitten in der Kausalreihe des Naturgeschehens, von innen aber ist dieser Vorgang ein psychischer, er ist Empfindung, Wahrnehmung, Vorstellung, Gefühl oder Willensakt.« (l. c. str. 153.). Na to osuđuje tu hipotezu ovim riječima: Der psychophysische Parallelismus ist nur eine scheinbare, aber keine wirkliche Lösung des Problems, das in der täglich erlebten Tatsache der Wechselbeziehungen zwischen physischen und psychischen Phänomenen enthalten ist. Wenn man von einer »Innenseite« spricht, so ist dies nur ein täuschendes Bild... Die »Innenseite« des psychophysischen Prozesses ist somit nur das Psychische selbst als Bewusstseinsvorgang. (Ibidem, str. 153.). Zatim svađa Jerusalem psihofizički paralelizam na materijalizam. Shvatimo li naime psihički proces — der Bewusstseinsvorgang — sa koordiniranim procesima u mozgu kao jedinstveni proces, upadamo u materijalizam. Čim fiziološki procesi postignu neki stepen kompliciranosti, pridružuju im sn psihičke kvalitete. »Der einheitliche Vorgang ist ein materieller, und das Psychische ist, wie Ribot es ausdrückt, nur eine Zutat (surajouté), die für das Wesen des Prozesses eigentlich belanglos ist. Dadurch aber wird der psycho-physische Parallelismus zum reinen Materialismus... (Ibidem str. 154. i 155.). Zanimiv je način, kojim Jerusalem reducira paralelizam na materijalizam! Čudnovata je ta sudbina paralelizma na prvi pogled! Paralelisti strogo odvajaju psihičke akte od fizičkih, a eto ih u materijalizmu. No to nije

baš tako čudno, ako pomislimo, da je paralelizam u bistvu spinocizam. Spinocizam izvodi duševne i tjelesne pojave iz jedne te iste supstancije. Dobro veli Busse o spinocizmu: »Ein und dasselbe Ding gibt sich einerseits als ein Körper, andererseits als die dazu gehörige Seele zu erkennen (una eademque res, sed duobus modis expressa) (L. Busse. Die Weltanschauungen der grossen Philosophen der Neuzeit. Dritte Auflage 1907. str. 28.) Dakle je spinocizam u suštini materijalizam. Paralelizam je u srodstvu sa spinocizmom, dakle je i on materijalizam. Što se tiče Jerusalema, nuzgređice spominjem, da nalazi rješenje problema, kojim se bavimo, u Machovu »Monismus des Geschehens«.

D. Aristotelsko-skolastički sistem supstancijalnog jedinstva. Kako se je moglo već do sada razabrati, taj je sustav jedini, koji posve odgovara činjenicama samosvijesti. Duša je supstancijalna forma tijela. Duša je forma, koja udahnjuje materiji život. »Anima«, veli Toma Akvinski, »illud esse, in quo subsistit, communicat materiae corporali, ex qua et anima intellectiva fit unum, ita quod illud esse, quod est totius compositi, est etiam ipsius animae.« (S. Th. I, q. 76. a. 1.). Novija je filozofija razdijelila dušu od tijela. Po njoj tijelo i duša postoje zasebice, njihovo je djelovanje također odijeljeno.

Ta dva elementa čovječja sjedinjena su samo na vanjski način u čovjeku. Razdijeliše dakle ono, o čemu nam samosvijest kategorički izjavljuje, da je najuže sjedinjeno. Da takav postupak u opreci prema manifestaciji samosvijesti ne može imati dobrih posljedica, razumljivo je samo po sebi. No ipak ne će da prihvate nauku o duši kao supstancijalnoj formi. Prijeći ih pojam supstancije, koji jednostavno zabacuju. Wundtu je n. pr. »das denkende Subjekt« »die Tätigkeit« (aktualizam), Jerusalem drži, da se ne može eliminirati iz pojma duše svaki materijalni element, ako se prihvati pojam »einer beharrenden Seelensubstanz.« (Einleitung in die Philosophie, str. 152.). Iz tog labirinta razrožnih mnijenja pokazuju nam put veliki Stagirita, Aristotel i »doctor angelicus« Toma Akvinski. Oni su izražaj samosvijesti samo filozofski formulirali. Zato se njihova formula: duša je supstancijalna forma (po Aristotelu eutelehija) tijela — slaže sa činjenicama, a bitni je zahtjev znanosti, da se znanstveni rezultati slažu sa činjenicama.*)

Filaletes.

*) Eto glavnijih djela, kojima sam se služio pri izradivanju svoje radnje: L. Busse. Die Weltanschauungen der grossen Philosophen der Neuzeit. Wilhelm Jerusalem, Einleitung in die Philosophie. Dr. Hagemann. Psychologie. Dr. Kovačić. Občna metafizika ili ontologija. Dr. Bauer. Opća metafizika ili ontologija. Problemi o sodobnem dušeslovju od Franca Terseglava (»Čas«, znanstven obzornik, leto II. zv. 7. in 8.). Hettinger. Apologie des Christentums.

Vijesti iz pokrajine.

Škola i dom.

(Konac.)

U čitanci ima štivo, u kome se pripovijeda, kako su se zaratila dva kralja, pa kako je jedan predobio drugoga, uljegao mu s vojskom u grad i odlučio pogubiti sve muškarce, a ženama dozvolio da otiđu iz grada onoga i da svaka smije sobom ponijeti koliko može na sebi nositi, ali se ne smije vratiti da uzme drugo breme. Kralj osvojitelj pošao na vrata grada, da vidi, kako će žene ostaviti grad onaj. Pa šta vidi? Žene uprtile svoje muževe i braću..... pa kad je kralj vidio toliku ljubav, svima oprostio. A pošto uče u školi slična štiva, što vide neka djeca u svojoj rodnoj kući?... Žalibože dosta toga, što se kosí s učiteljevom poukom.

Neka djeca vaša vide u obitelji ljubav, neka nikad ne čuju pravdanja i svađe. Kad imate blatnog rublja, ne ćete ga izvijesiti, da ga susjedi gledaju, dok nije čisto.... Ne perite svoje nečisto rublje pred djecom.

U evandjelju sv. Mateja čitamo: A koji sablazni jednoga od ovih malih, bolje bi mu bilo, da se objesi kamen vodenični o vratu njegovu i da se baci u more.

U školi djeca čuju kako je pijanstvo grdna mana.... A imade na žalost roditelja, koji vode svoju djecu u krčme, osobito pako ako je ples. Pa otac zove staklenicu vina, pije, a daje i svomu sinčiću, neka pije.... Koliko li sinova i kćeri vide svoga roditelja pijanoga....! Pomislite, kakav li će postati takav sin!

Roditelji moraju pred djecom govoriti o učiteljima sa štovanjem, a kako se djeca uče u školi na posluš i štovanje prama starijima, tako neka to roditelji i činom pokažu štujući pred djecom svoje starije.

U čitanci djeca čitaju: Kada sin odraste, on je dužan pripomagati, čuvati i braniti svoje roditelje, svoga djeda i svoju babu. Njihova starost i nemoć čini, da su nam oni draži i poštovanja dostojni. Iza kako je govornik pripovijedio priču o kovaču, o komu se pripovijedalo da mora, pošto veoma čedno živi, imati puno prištedenoga novca, pa na upit svoga susjeda odgovori, kako trećinom svoje zasluzbe plaća dugove (brani svoje stare roditelje), trećinu dava na dobit (hrani svoje sinove), a trećinom brani sebe i ženu, pa priču o jadnom djedu, koga nisu htjeli sin i nevjesta k stolu, nego je morao jesti u kutu iz drvene zdjele, pa kako ih je mali unučić dozvaio pameti, sjeti prisutne na hrv. poslovcicu: Tko zlo čini, nek se dobru ne nada.

Nadalje opomenu roditelje, neka svoju djecu ne lupaju, kako je šiba iz škole istjerana pa kako »Lijepa riječ i gvozdena vrata otvara«.

Nastojte, da vaša djeca budu providena nosnim rupčićima. To su malenkosti, koje nisu malenkosti. Da ne bi dijete moglo reći: Mojoj sestri su kupili veliki svileni rubac, a meni nisu kadri kupiti maloga....

Dijete u školi čuje krasnu poslovcicu: »Tko rano rani, dvije sreće grabi«.

A dogodilo mi se, kad sam došao jednom u našu vježbaonicu, pa vidio neuredno dijete i upitao ga, kako je to da je zakasnio? a mali mi mosve nedužno odgovorio: Kad sam otišao u školu, mama je još spavala. (Među slušateljima jedan iz duše usklikne: Živio!) Dajte i u tom svojoj djeci dobar primjer.

Da u kratko spomenem sve, što sam vam danas govorio: 1. Govorite uvijek djeci o školi kao o sreći. 2. Čuvajte im knjige, tablice i dr. kao stvari velike vrijednosti. 3. Pazite na čistoću djece. Nokti

nek im ne budu — da bi njima orati mogli! 4. Pitajte često djecu »Što si danas učio?« Pa kad vam dijete i nešto odgovori, pohvalite ga: Dobro! Evala ti! 5. Ako je dijete nevaljalo, kažite mu: Ti nisi dostojan da ideš u školu! 6. Govorite o učitelju i školi sa štovanjem. 7. Derajte djeci lijepih darova: Kačićeve pjesme; pretplatite svoje dijete na male dobre dječje novine.... — Ispijte litru vina manje, a u korist svoga djeteta.

Kastavski oci i majke kastavke, želite li sreću svojoj djeci, držite se ovih nauka.

Roditeljski sastanak u Pazinu.

Učitelji hrvatske pučke škole u Pazinu održavali su u nedjelju dne 8. svibnja roditeljski sastanak.

Bilo je prisutno oko 130 roditelja.

Sastanak otvorio je nadučitelj P. Matanić. Nazvao dobrodošlicu roditeljima, te im je razložio svrhu sastanka.

Obazrio se na slijedeće točke:

1. Vrijednost znanja i škole. Tumačio je, kako dandanas samo onoga u svijetu ne izrabljuju, koji nešto znade. Znanje daje ponajviše škola. Pobuđuje ljubav do škole.

2. Učitelji se žele što god naučiti od roditelja. Žele čuti njihovo mnijenje o školi i kako bi oni željeli, da se izobražavaju njihova djeca.

3. Roditelji će sami nešto naučiti i postat će pomagači učitelja kod uzgoja svoje djece. Oni više puta ruše ono, što škola gradi, a to radi neznanja.

4. Neka školu drže za blagodat. Neka nikad ne šalju djecu u školu radi straha pred globom nego radi koristi. Školske globe su sramota za razumna čovjeka.

5. Uzajamno podupiranje škole i doma, odnosno roditelja i učitelja.

Govorili su zatim prof. Novljan o domaćem i školskom uzgoju i

c. kr. kot. nadzornik Iv. Bunc o školskim globama.

Na te govore osvrnut ćemo se u budućim brojevima.

Glasovi iz novina.

Higijena učiteljskog zvanja.

(Iz »Škol. vjesnika«, Sarajevo).

(Slijedi.)

Kod mnogih učitelja opaža se mana, da se nikako ne mogu priučiti obukom pravo na vrijeme prestati. A čine to ponajviše s toga, što im se misli pri obučavanju previše zaletе. No baš to, »što su im se misli previše zaletjele« dokazuje, da je krajnji časak, da prestanu. Znati i dobro upamtiti valja, da je prežarka gorljivost u duševnom radu vazda očit znak umornosti i ko na ovu umornost ne pazi, već se i dalje svojoj prividnoj gorljivosti podaje, troši svoju duševnu snagu dvostruko.

Mali odmori neka samo za to služe, da se tjelesno i duševno odmaramo, pa i umirimo — ako bi se u nastavnom satu s koga god razloga — ražestili.

Za trajanje velikoga odmora u deset sati treba uz odmaranje malo što i založiti. Najbolje će nam prijati komadić kruha i čaša mlijeka; žemička sa maslacem, slaninom, komadićem butine i t. d.

Zlo pak čini, ko žudi za čašom pive ili drugim kojim žestokim pićem. Jer ožitak ovakoga pića u vrijeme školskoga odmora samo prividno krijepi — u istinu pak samo još većma razdražuje i onako već uzrujane živce.

Želja za alkoholnim pićem potječe ponajviše iz škodljive navade, a tim je življa, čim manje nastojimo jakom joj voljom stati na put.

Ponekad je ta želja i dokaz, da nas ili zajutak nije udovoljio — ili da nam želudac nije posve u redu.

Duševnoj ili tjelesnoj mlitavosti svakako najbolje prija poduže odmaranje, koje treba da je različno, već prema uzroku same klonulosti.

Iza poduzeća duševnoga napora godiče tijelu i duši poduža šetnja u prirodi.

Ako smo se napornim kojim fizičnim radom umorili, godiče nam radom prestati i sjesti.

Poslije duge šetnje drago nam je sjesti, pa se i napitkom okrijepiti.

Ako smo se čitajući umorili, valja time prestati.

Razdražene pak živce umirićemo najprije, ako uklonimo razlog, koji je na njih prejak ili predugo utjecao.

Popoldnašnja nastava i za učitelja je izvor mnogim neugodnostima, a često puta također izravni razlog, što mu se zdravlje narušilo.

Duševni napor, koji pri popoldašnjoj nastavi reć bi bez dovoljna odmaranja slijedi neposredno iza objeda, škodi jednako živcima i želucu. A sprečavanjem probavljanja osujećuje se i hranjenje.

Već s obzirom na to zavređuje popoldnašnja obuka prigovor, ali ona je i beskorisna žrtva, jer svi njeni nedostatni rezultati jasno dokazuju, da popoldnašnja obuka, bila ona ma kako spretno udešena, po nastavnim svojim posljedicama nikada nije ravna pretpoldnašnjoj obuci i tako lako postaje i razlogom, s koga učitelj gubi svaku volju za zvanični svoj rad, znajući unaprijed, da mu je po podne uloženi trud ponajviše uzalud utrošeni duševni kapital.

Otkad je dokazano po školskim stručnjacima, da se u 40—45 minuta može postići isti nastavni rezultat, kao prije u 55 minuta, valja svakako poraditi na tome, da se ondje, gdje je to dvostruko u prilog učenicima radi udaljenosti njihovih stanova od škole, cjelokupno obučavanje svakog školskog dana svrši prije podne, a poslije podne da je namijenjeno domaćim radnjama i duševnom odmaranju.

Neka niko ne misli — da je time učitelju umanjena dužnost. To ni po čem nije — nego mu je samo obdan dano vrijeme za ispravljanje pismenih radnja, pripremu za obuku, za usavršavanje svoje naobrazbe, za rad na književnom polju, a priušten mu je tjelesni odmor u večer i u noći, kad je i svaki sluga i radnik prost od svakoga posla.

Ako bi se u svim školama uvelo obučavanje samo prije podne, oživjela bi za cijelo opet i kod učiteljstva volja za mnogi korisni šport, kao za tjelovježbu, plivanje, veslanje, lov i t. d.

Pretpoldnašnja obuka jedna je od onih reforma, kojim je korist očita, ali joj se stoljetna navika razdijeljena vremena obuke ipak još silno protivi, i to ne samo ozgor već i ozdô.

Da joj se i mnogo još učiteljstvo protivi, razlog je taj, što ti učitelji-protivnici nijesu iskusili probitke toga načina obučavanja, pa uslijed toga ovo, što je za njih i za učenike dragocjena olakšica, drže opterećenjem, koje bi ih više umorilo od razdijeljenoga obučavanja.

Ko ovako misli, zagrezoao je u veliku bludnju — jer ko je cijelo vrijeme popodneva iscrpio, ne pod pritiskom školske stege, već ga upotrebio po slobodnoj svojoj volji, taj se sutra u jutru ne ćuti umoran, već odmoran i svjež, pa mu uslijed toga nije teško prije podne držati po jedan ili dva sata više, kad zna, da poslije podne više ne mora u školu.

Ni pot koji uvjet ne smije se s uma pustiti i ta istina, da je nedostatak volje i ljubavi za školski rad ne samo kod djece, već i kod mnogoga nastavnika izravno to, što je tim radom uslijed razdijeljene obuke cio dan zabavljen i u školskoj sobi zatvoren.

Očite prijatelje pak našlo je pretpoldnašnje školsko obučavanje u svim roditeljskim krugovima, i to s razloga, što im djeca nijesu više samo gosti u kući, već ih imaju svako popodne uza se, pa se s njima zajedno nauživati mogu i rada i zabave.

U prilog je nerazdijeljenom školskom vremenu i to, što su sve posljedice, koje je iskustvo iznijelo, dobre i povoljne.

Poznato je, da učiteljeva razdražljivost slijedi samo otuda, što uslijed razdijeljene školske obuke obdan nema dosta vremena ni za privatne dužnosti ni za odmor ili zabavu — a što od dana nedostaje, to

otkida noćnomu vremenu — vremenu nužnoga odmora.

Ako pak učitelj po podne u školu ne mora, onda on sve, što hoće i mora, vrši obdan, a poslije večere ne treba više ništa da radi — već sebi duh bogati, pa se i ugodno zabavlja valjanim štivom; posvećuje se svojoj obitelji i polazi okrijepljen na počinak, koji će mu vazda biti sladak.

Nastavit će se.

Lične i školske vijesti.

Ispit osposobljenja.

Dne 9. i slijedećih dana tek. mj. obdržavao se je kod c. kr. ispitnog povjerenstva u Kastvu ispit osposobljenja.

Pismene radnje bile su:

a) Iz pedagogije-jezika: Primjer kao uzgojno sredstvo.

b) Iz njemačkoga kao kulturnoga jezika: Mein Heimatsort.

c) Iz realija: 1. Sunce i njegova obitelj (obrazac za viši stepen). 2. Kako postaje rosa? (metod. jedinica). 3. Razvoj žabe, tumačen u pučkoj školi.

d) Iz računstva: 1. Neki je seljak platio svomu vjerovniku 1406 K 25 h te time namirio posuđenu glavnicu i kamate $5\frac{9}{10}$ za $2\frac{1}{2}$ godine; koliko je platio u ime glavnice, a koliko u ime kamata? 2. Jama za zdenac valjkastog oblika duboka je 4 m, njezin doljni promjer mjeri 9 m 60 cm, a gornji uslijed rušenja zemlje 80 cm više; koliko je stajalo iskopanje i ostrañenje iskopanog materijala, ako se je iskopanje platilo 4 K 50 h po m^3 , a ostrañenje rahle zemlje 90 h po m^3 ($2 m^3$ čvrste zemlje = $3 m^3$ rahle zemlje)? 3. Obradite metodički ploštinu trokuta.

e) Iz hrvatskoga kao nastavnoga jezika: Dobre su knjige dobri prijatelji.

f) Iz talijanskoga jezika kao predmet: La mia scuola ed i miei scolari.

Ispitu su se podvrgla tri kandidata i dvije kandidatkinje. Dukić Antun, učitelj u Brgudu, položio je ispit osposobljenja

za podučavanje na općim pučkim školama, Matejčić Niko, učitelj u Voloskom i Maurović Lidija, učiteljica u Žminju položili su ispit osposobljenja za podučavanje na općim pučkim školama i za podučavanje talijanskog jezika na hrvatskim školama, Škrbec Jelica, učiteljica u Medulinu, položila je ispit iz hrvatskog kao nastavnog jezika, a Vanik Ivan, učitelj u Pazinu, za podučavanje talijanskog jezika na hrvatskim školama.

C. kr. Pokrajinsko Školsko Vijeće.

Sjednica 21. travnja 1910.

1. Ustrojena je mješovita jednorazredna škola u Danam (kotar Kopar).

2. Uređeno je okružje hrvatske škole u Buzetu.

3. Ustrojena je mješovita jednorazredna škola u Svimsvetim (Buzet).

4. Mješovita škola u Šumbergu proširena je na dvorazrednu.

5. Dok se ne otvori novoustrojena škola u Danam, dodjeljuje se školi u Vodiciam jedna izvanredna privremena sila.

6. Josip Gržinić imenuje se nadučiteljem II. kategorije u Kringi.

7. Mate Lukež imenuje se ravn. učiteljem III. kateg. u Nerezinam.

8. Za izpražnjena se učiteljska mjesta u Tinjanu, Krasici i Munam velikim ponovno otvara natječaj.

9. Magašić Nikola, nadučitelj u Baški-dragi, biva umirovljen (K 2384*64) sa prvim svibnja 1910.

10. Šepić Mate, profesor na učiteljištu u Kastvu, biva promaknut u VIII. činovni red.

11. Bačić Josip, ravnatelj pripravnice u Pazinu, promaknut je u IX. činovni red.

Sjednica 25. svibnja 1910.

1. Moliteljima na učiteljskoj pripravnici u Kastvu podjeljuje se državna podpora od K 220, a onim na pripravnici u Pazinu K 132.

2. Moliteljima na učiteljištu u Kastvu podjeljuje se državne podpore u iznosu od K 3700.—.

3, Marija Vrišer imenuje se učiteljicom II. kategorije na hrv. školi u Pazinu.

4. Predloženo Ministarstvu, da podijeli pravo javnosti i odnosni reciprocitet općinskoj real-gimnaziji u Voloskom.

Reforma pučke škole.

Zasijedanje delegata komitēja za reformu pučkog školstva u Beču.

Pred dvije godine osnovao se je u Beču komitè za reformu pučke škole iz zastupnika njemačkog učiteljskog saveza, društva »Freie Schule« i socijalno-pedagoškog društva. Taj si je komitè postavio zadaću, da dogotovi izvide o razmjerama austrijskog pučkog školstva, da iznese sadašnje stanje austrijskog pučkog školstva u znanstvenom, statističkom obliku i iz toga crpi temelj za pokret reforme pučkog školstva u naprednom smislu. Komitè je s pomoću njemačkih učiteljskih organizacija sabrao gradivo u njemačkim austrijskim pokrajinama, te ima već oko 3000 popunjenih upitnih araka, kojih se statistička obradba primiće kraju i pokazuje jako zanimiv materijal. Komitè je u spoznaji, da bi izvidi o razmjerama pučkog školstva samo u njemačkim pokrajinama Austrije ostalo nepotpuno djelo, stupio u dogovore s drugim austrijskim narodnostima. Tu su u prvoj vrsti došle u obzir ne njemačke učiteljske organizacije, koje su za to novo gibanje pokazale veliko zanimanje, te su na poziv komitèa odmah započele raditi, pridržav si pri tom potpunu autonomiju.

U nedjelju dne 10. travnja tek. god. sastali su se u Beču delegati učiteljskih organizacija svih narodnosti, da pod predsjedanjem Dr. G. Scheu-a i docenta Dr. R. Goldscheida izvještaju o dosadanjim uspjesima akcije, te se posavjetuju o daljnjem radu. Zasijedanju su prisustvovali: Dr. R. Goldscheid i Dr. Scheu (od komitèja za reformu pučke škole), Denk i Lang (od njemačkog austrijskog učiteljskog saveza), Enslin i Speiser (od društva »Freie Schule), Dr. Goldmann, Schmiedl, prof. Dr. Jerusalem, prof. Kopetzky i prof. Hartwig (od socijalno-pedagoškog društva) i tajnik komitèja jur. Klammer. Kao delegat slovanskog učiteljskog saveza u Austriji prisustvovao je tajnik istoga M. Hájny (Jankovice), kao delegat češkog učiteljskog saveza Fr. Moravec (Prag) i Jos. Smrtka (Prag), kao de-

legat moravskog učiteljskog saveza Al. Valenta (Svabence), kao delegat poljskog učiteljskog saveza St. Palka (Bohnija) i H. Kanarek (Krakov), kao delegat maloruskog učiteljskog saveza A. Haidukiewicz (Lavov), kao delegat zaveze austrijskih jugoslavanskih učiteljskih društava E. Gangl (Idrija), kao delegat dalmatinskog učiteljskog saveza M. Kirinčić (Korčula), kao delegat »Narodne prosvjete« A. Opašić (Pazin) i kao delegat talijanskog učiteljskog saveza A. Bettoli (Trst).

Dr. G. Scheu izvjestio je o dosadanjem radu komitèja. Nakon što su pojedini delegati izvjestili o stanju rada u svojim organizacijama, govorio je Dr. K. English (Čeh) o statističkom radu preuzete zadaće. Dr. Goldscheid razvio je u krupnim potezama sliku o započetom gibanju i postavio je prijedloge za daljnje vođenje cijele reformne akcije.

Kod zasijedanja se je pokazalo potpuno sporazumljenje svih delegata. Delegati pojedinih narodnosti u područjima kojih nisu izvidi dovršeni ili započeti, izjavili su, da će pospješiti rad. Kad bude sav materijal sabran i obrađen, priredit će se za svaku narodnost po komitèjih, koji ne će biti sastavljeni samo iz učiteljstva, nego iz zastupnika svih slojeva, javne sastanke za reformu pučke škole. Na tim sastancima poučit će se najširu javnost o uspjesima tog rada, koja će se u obliku prijedloga referata i savjeta izreći za reformu pučkog školstva. Vrhunac ove akcije biti će javni državni sastanak za reformu pučke škole u Beču, gdje će se pretresti rezultati svih pojedinih sastanaka i dobiti pozitivan oblik u modernom školskom programu, uprtom na statističkim podacima. Da se taj školski program izvede, bit će skrb daljnje agitacije i propagande.

Delegati su na upit komitèja izjavili, da će ostati stalni referenti svojih organizacija.

* * *

Po zasjedanju komitèja za reformu pučke škole posavjetovali su se svi zastupnici pojedinih učiteljskih organizacija o skupnoj akciji za postignuće moderne službene pragmatike za pučke učitelje u Austriji.

Savez slovanskih učiteljskih društava u Austriji raspravljat će o tom važnom pitanju na svojoj ovogodišnjoj glavnoj skupštini u Krakovu.

Opašić.

NJEGOVO CES. I KR. APOŠTOLSKO VELIČANSTVO
FRANJO JOSIP I.